

СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

PENSION INSURANCE SYSTEM IN UKRAINE AND WAYS TO REFORM

У статті розглянуто шляхи реформування пенсійної системи України її особливості та функціонування. Досліджуються теоретичні і методологічні аспекти взаємозв'язку і взаємообумовленості демографічних процесів і систем соціального захисту населення. Розглянуто проблеми пенсійного страхування в Україні. Обґрунтовано переваги недержавних пенсійних фондів.

The article deals with ways of the Ukrainian pension system reform, its features and operation. We study theoretical and methodological aspects of demographic processes' relationship and interdependence, systems of social protection. Problems of pension insurance in Ukraine are considered. The advantages of private pension funds are justified.

Ключові слова: Пенсійне страхування, система пенсійного забезпечення, реформування пенсійної системи, недержавні пенсійні фонди, пенсійний Фонд.

Key words: Pension insurance, pension system, pension reform, pension funds, pension funds.

Постановка проблем. Відповідно до ст. 46 конституції України, «пенсії, інші види соціальних виплат і допомог, що є основним джерелом існування, повинні забезпечувати рівень життя не нижче прожиткового мінімуму, встановленого законом». Це один із важливих принципів соціальної політики держави. Соціальне благополуччя людини складає передумову й основу дійсної свободи особистості. Забезпечення його, а разом з тим і реальних прав і свобод людини і громадянина залежить від соціально-економічної політики суспільства, держави і відповідно від якості нормативних актів, що регулюють соціальну захищеність особи в правовій державі.

Пенсія є однією з гарантій забезпечення працездатних громадян у встановлених законодавством випадках. Для непрацюючих пенсіонерів пенсія фактично є основним джере-

лом засобів існування, що замінив попереднє – заробітну плату. Отже, головним завданням пенсійного забезпечення є його спроможність надавати той рівень матеріального добробуту, який повинна підтримувати пенсія.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Систему пенсійного забезпечення в Україні в тій чи іншій мірі досліджували вчені В.Д. Базилевич, О.В. Бевзенко, О.І. Барановський, О.Д. Василик, В.І. Грушко, О.М. Залетов, Е.М. Лібанова, О. Линюк, Б.О. Надточій, В.М. Опарін, М.М. Папієв, В.К. Рудик, Т.І. Стецюк та інші дослідники.

Проте, незважаючи на широкий спектр досліджуваних питань, актуальною на сьогодні залишається проблематика, пов'язана з теоретичними засадами зазначеної сфери наукових досліджень.

Метою статті є дослідження сучасного стану та шляхів розвитку

Віталія Демченко
асистент
кафедри
страхування
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

Vitaliya Demchenko
assistant
department of
insurance
SHEI «Kyiv
National
Economic
University named
after Vadym
Hetman»

ТЕОРІЯ

системи пенсійного страхування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пенсійна система України — це сукупність створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії. Пенсійна система України в сучасному вигляді існує з 2004 р. Вона складається з трьох рівнів.

Перший рівень - солідарна система, що базується на засадах солідарності й субсидування, а також здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду України. За рахунок цих коштів виплачуються пенсії, і встановлюється мінімальний рівень пенсійних виплат нинішнім пенсіонерам.

Другий рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Передбачається, що вона буде введена в дію у 2015 році. Суть такої системи буде полягати в тому, що частина обов'язкових пенсійних внесків буде накопичуватися в єдиному Накопичувальному фонді й обліковуватися на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, на користь яких будуть сплачуватися такі внески. Другий рівень буде заснований на таких параметрах: учасниками цієї системи будуть особи, яким на дату впровадження системи виповнилося не більше 35 років; розмір страхового внеску становитиме 2% із подальшим його щорічним підвищенням на 1% до досягнення 7%). Кошти будуть інвестуватися в економіку країни з метою одержання інвестиційного доходу й захисту їх від інфляційних процесів.

Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Третій рівень - система недержавного пенсійного забезпечення базується на засадах добровільної участі громадян та роботодавців і їхніх об'єднань у формуванні пенсійних нагромаджень

з метою одержання громадянами пенсійних виплат на умовах і в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення. В цій системі можуть брати участь добровільно як фізичні особи, та і юридичні особи-роботодавці. Третій рівень планується ввести за умови подолання дефіциту Пенсійного фонду України.

Введення третього рівня має на меті:

- збільшити загальний розмір пенсійних виплат завдяки одержанню пенсіонерами інвестиційного доходу;
- дати можливість успадковувати кошти, які обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку, спадкоємцям власника такого рахунку;
- посилити залежність розміру пенсії від трудового вкладу особи, таким чином, посилити зацікавленість громадян та їх роботодавців у сплаті пенсійних внесків;
- створити додаткове джерело інвестиційних ресурсів для зростання національної економіки.

В основу такої системи мають становити недержавні пенсійні фонди, які за типами поділятимуться на відкриті, корпоративні та професійні.

Відкриті пенсійні фонди створюватимуться юридичними особами. Учасниками цих фондів можуть бути будь які громадяни, які сплачуватимуть у фонди добровільні пенсійні внески. Фонди можуть бути створені і на муніципальному рівні, що розширить фінансові можливості регіонів у вирішенні соціальних питань.

Корпоративні пенсійні фонди створюватимуться роботодавцями. Учасниками цих фондів будуть громадяни, пов'язані трудовими відносинами з їх роботодавцями. При створенні таких фондів роботодавці братимуть на себе безумовне зобов'язання сплачувати додаткові пенсійні внески на користь своїх працівників.

Професійні пенсійні фонди створюватимуться об'єднаннями громадян або юридичних осіб за професійною ознакою. Учасниками цих фондів будуть громадяни, що пов'язані за родом професійної діяльності.

Іншою формою заощаджень у межах третього рівня буде відкриття пенсійних депозитних рахунків у банківських чи страхових організаціях за ініціативою окремої особи.

Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення» встановлені певні вимоги до процедури заснування недержавних пенсійних фондів, системи управління цими фондами та їх активами. Також встановлено чіткі вимоги до компаній та їх персоналу, що здійснюватимуть управління пенсійними активами, адміністративне управління пенсійними фондами, надання агенських послуг у цій сфері.

З боку держави планується встановити жорсткий нагляд за системою недержавного пенсійного забезпечення.

Передбачається, що участь у всіх трьох рівнях пенсійної системи забезпечить стабільність та необхідний рівень виплат вітчизняним пенсіонерам.

Слід зазначити, що чисельність населення України з кожним роком зменшується, а кількість пенсіонерів – збільшується і останніми роками перевищує темп приросту кількості працюючого населення. Відповідні дані містить таблиця 1.

Як видно з табл. 1, частка пенсіонерів у структурі населення України досягла у 2013р. 30,1%. Проблема старіння населення, яка проявляється у збільшенні частки осіб похилого віку та зміні співвідношення між поколіннями, свідчить про погіршення демографічної ситуації в

Україні. За період з 1959 р. до 2001 р. співвідношення осіб пенсійного віку і населення працездатного віку збільшилося майже вдвічі (з 22,7 до 41,1 %). За прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, протягом 2010 – 2025 рр. це співвідношення досягне 50 %, а до 2050 р. – 76 %. Зараз в Україні на 88 пенсіонерів припадає 100 осіб, що сплачують пенсійні внески. За демографічними прогнозами та оцінкою експертів, ймовірність того, що Україна в короткій чи середній перспективі досягне рівня простого відтворення, дуже мала.

На жаль, пенсійна система України поки що діє за принципами, які залишились у спадок від колишнього Радянського Союзу. Це – принципи солідарності і централізованого регулювання, що не може гарантувати рівні умови й однакові можливості реалізації громадянами України одного з найжливіших соціальних прав – права на гідне пенсійне забезпечення. Саме це стало причиною перманентного реформування пенсійної системи протягом останніх десятиліть.

Закон України «Про пенсійне забезпечення», прийнятий Верховною Радою України 5 листопада 1991 р. № 1788–ХІІ, із часу його введення в дію згідно з Постановою Верховної Ради України від 6 грудня 1991 р. № 1931–ХІІ зазнав багатьох змін і доповнень. Протягом 2003 р. вищий законодавчий орган нашої держави, органи виконавчої влади прийняли

Таблиця 1

Зміна кількості населення України, кількості пенсіонерів та працюючих, у віці 15-70 років за 2011-2013 р.

Показники	Роки									
	2009		2010		2011		2012		2013	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Кількість населення	46,1	100	45,9	100	45,7	100	45,6	100	45,4	100
Кількість працюючого населення, у віці від 15 до 70р.	20,2	43,8	20,3	44,2	20,3	44,4	20,4	44,7	20,5	45,1
Кількість пенсіонерів	13,7	29,7	13,7	29,8	13,8	30,1	13,8	30,2	13,7	30,1

Джерело: пенсійний Фонд України, Державна служба статистики України, власні розрахунки [14, 15]

ще низку нормативно-правових актів. В 2011 р. Верховна Рада України внесла зміни до Закону «Про пенсійне забезпечення», спрямовані на подальше удосконалення пенсійного забезпечення громадян України. Основною ідеєю цих змін було зниження дефіциту Пенсійного фонду (ПФ), який останніми роками коливався в межах – 1,1 млрд грн по – 17,2 млрд грн (таблиця 2)

Головна остання зміна в системі пенсійного страхування – це збільшення пенсійного віку для жінок до 60 років. На підставі змін новий пенсійний вік підвищується поступово, по півроку щорічно, починаючи з 1.09.11 р. Тобто ті, хто народився по 31 серпня 1956 року, могли йти на пенсію за віком без змін в 55р., ті, хто народився з 1 вересня 1956р. по 31 серпня 1957р. – вийшли на пенсію в 55,5 р. і так далі, а реально в 60 років жінки почнуть виходити на пенсію лише з 2021 року (тобто ті, хто народився в 1961 р.). На цей час ті жінки, які виходитимуть на пенсію на 0,5-5 років пізніше за термін, отримають надбавку до своєї пенсії від 2,5 до 25% (з розрахунку 2,5% за кожних відпрацьованих півроку). При цьому список професій, з яких можна йти на пенсію за вислугою років (наприклад, з шкідливими умовами праці, педагоги і лікарі) залишився тим самим.

При збільшенні пенсійного віку водночас планувалося, що почне працювати накопичувальна система, тож триваліший стаж збільшить пенсії. Але, на нашу думку, у фінансово-економічному аспекті збільшення пенсійного віку є найменш ефективним засобом подолання дефіциту Пенсійного фонду України. Реформування пенсійної системи має бути неод-

мінно підкріплене іншими змінами. Необхідно здійснити заходи щодо вирішення проблем з оплатою праці, розширити сфери зайнятості, передбачити можливість перекваліфікуватися особам старшого віку. Доцільно проводити заходи щодо підвищення тривалості життя, приділити увагу охороні праці, що покращить демографічну ситуацію.

Головним елементом пенсійної системи є власне пенсія. Пенсія – це зароблена попередньою багаторічною працею приватна власність громадянина, право на яку, відповідно до ст. 41 Конституції України, охороняється законом. Пенсії є одним з основних і капіталоемних видів соціального забезпечення громадян.

Загальноприйнятим показником рівня пенсій є коефіцієнт заміщення, тобто відношення середньої пенсії до середньої заробітної платні. Відповідно до норм Міжнародної організації праці, він має становити не менш як 55 %. В Україні цей показник є значно меншим, причому із щорічною тенденцією до зниження (таблиця 3).

В умовах низької продуктивності праці активне трудове населення неспроможне утримувати зростаючу частку осіб пенсійного віку. Частка пенсійних видатків у валовому внутрішньому продукті країни вже перевищує 15 %. Ситуація з фінансуванням видатків Пенсійного фонду України, за рахунок яких здійснюється виплата пенсій громадянам, у подальшому також загострюватиметься. Суттєве навантаження на спроможність пенсійної системи відбувається внаслідок існування підстави для дострокового виходу на пенсію. Нині в Україні загальна чисельність осіб, які достроково вийшли на пенсію за віком, становить близько 2,3 млн.

Таблиця 2

Доходи та витрати Пенсійного фонду України
за період 2009-2013р., млрд грн.

Показник	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
Доходи	151,1	183,6	193,5	222,6	250,2
Витрати	165,7	191,5	210,7	228,7	251,3
Дефіцит	-14,6	-7,9	-17,2	-6,1	-1,1

Джерело: пенсійний Фонд України, власні розрахунки [14]

**Динаміка показників середньомісячної заробітної плати,
пенсії за віком та коефіцієнта заміщення за 2011 – 2013 р.**

№	Показники	Роки				
		2009	2010	2011	2012	2013
1	Середньомісячна заробітна плата, грн.	1650,4	1982,6	2370,5	2752,9	2979,4
2	Середній розмір пенсії за віком, грн.	934,3	1032,6	1151,9	1253,2	1470,7
3	Коефіцієнт заміщення (ряд.2/ряд.1), %	56,6	52,0	48,5	45,5	49,3

Джерело: Пенсійний Фонд України, Державна служба статистики України, власні розрахунки [14, 15]

ВИСНОВКИ

Пенсійне забезпечення є важливою складовою державної соціальної політики. Збільшення частки осіб похилого віку та негативні зміни, зміна у співвідношенні між поколіннями свідчать про погіршення демографічної ситуації в Україні. Проведені реформи не призвели до стабілізації системи пенсійного забезпечення. Спостерігається високе фінансове навантаження на платників внесків та Державний бюджет. Отже, пенсійна система України потребує подальшого реформування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України.
2. Закон України «Про пенсійне забезпечення»
3. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення»
4. Закон України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»
5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».
6. Положення про Пенсійний фонд України: затверджене постановою КМУ від 1.06 1994 р.
7. Положення про Фонд соціального страхування, затверджене постановою КМУ України від 27.06.1998 р.
9. Постанова КМУ України від 10. 2001 р. Про підвищення розмірів пенсій та інших соціальних виплат пенсіонерам.
10. Барановський О.І. Розвиток страхового бізнесу в Україні / О. І. Барановський // Фінанси України. 2007. – № 8. – С. 85-93.

11. Залетов О.М. Убезпечення життя: Монографія. – К.: Міжнародна агенція «Бізон», 2006. – 236-240 с.

12. Опарін В.М. Оптимізація структури фінансової системи України у контексті реалізації соціальної політики держави. // Фінансова система України. Збірник наукових праць. – Острого: Вид-во. «Національний університет «Острозька академія», 2005. – Ч 2. – 428 с.

13. Стецюк Т.І. Новації пенсійного забезпечення в Україні //Страхова справа//Стецюк Т.І.// Журнал про страхування № 2(46) 2012. – 51 с.

14. http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/category?cat_id=95535

15. <http://www.ukrstat.gov.ua/php3?c=546&lang=1>

REFERENCES

1. Konstytuciya Ukrayiny`.
2. Zakon Ukrayiny` «Pro pensijne zabezpechennya»
3. Zakon Ukrayiny` «Pro nederzhavne pensijne zabezpechennya»
4. Zakon Ukrayiny` «Pro zbir na обов'язкове державне пенсійне страхування»
5. Zakon Ukrayiny` «Pro zagal`noobov'язкове derzhavne pensijne straxuvannya».
6. Polozhennya pro Pensijny`j fond Ukrayiny`: zatverdzhene postanovoyu KMU vid 1.06 1994 r.
7. Polozhennya pro Fond social`nogo straxuvannya, zatverdzhene postanovoyu KMU Ukrayiny` vid 27.06.1998 r.
9. Postanova KMU Ukrayiny` vid 10. 2001 r. Pro pidvy`shennya

rozmiriv pensij ta inshy`x social`ny`x vy`plat pensioneram.

10. Baranovs`ky`j O.I. Rozvy`tok straxovogo biznesu v Ukrayini / O. I. Baranovs`ky`j // Finansy` Ukrayiny`. 2007. – # 8. – S. 85-93.

11. Zalyetov O.M. Ubezpechennya zhy`ttya: Monografiya. – K.: Mizhnarodna agenciya «Bizon», 2006. – 236-240 s.

12. Oparin V.M. Opty`mizaciya struktury` finansovoyi sy`stemy` Ukrayiny` u konteksti realizaciyi social`noyi polity`ky` derzhavy`. // Finansova sy`stema Ukrayiny`. Zbirny`k naukovy`x prac`. – Ostrog: Vy`d-vo. «Nacional`ny`j universy`tet «Ostroz`ka akademiya», 2005. – Ch 2. – 428 s.

13. Stecyuk T.I. Novacyi pensijnogo zabezpechennya v Ukrayini // Straxova sprava// Stecyuk T.I. // zhurnal pro straxuvannya # 2(46) 2012. – 51 s.

14. http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/category?cat_id=95535

15. <http://www.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=546&lang=1>

РЦПУ

ТЕОРІЯ